

EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

СОЦІАЛЬНІ НАУКИ

Ярослав Юрійович ЖАРКО

Аспірант кафедри політології, соціології та публічного управління,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
пр. Науки, 72, Дніпро, 49000, Україна

Yaroslav ZHARKO

PhD Student of the Department of Political Science, Sociology, and Public Administration,
Oles Honchar Dnipro National University,
Nauka Ave., 72, Dnipro,
49000, Ukraine

E-mail: zharoslaw@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9865-3434>

УДК 316.4

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО РОЗУМІННЯ
РЕЖИМУ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ: ОСНОВИ АРХІТЕКТОНІКИ**

Received 29 April 2024; revised 18 May 2024; accepted 28 June 2024

DOI: 10.15421/342426

Анотація

Здійснено дослідження та концептуалізацію «режиму темпоральності» як соціокультурного явища, в першу чергу, аналіз його впливу на суспільні процеси та соціальні трансформації. В рамках даної роботи було охарактеризовано концепт «режим темпоральності» з застосування евристичних ресурсів соціологічного теоретизування, зокрема соціокультурний підхід, теорія дискурсу, принцип подвійного структурування реальності П.Бурдьє та окремі положення теорії практик. Встановлено два рівні взаємозв'язку в архітектоніці режиму темпоральності: статичний і динамічний. Визначено, що статичний рівень включає взаємозв'язок об'єктивного фону (культура) та суб'єктивного плану (інтерпретативна активність суб'єктів). Об'єктивний фон визначається культурними постулатами, які мають імперативну силу, тоді як суб'єктивний план включає діяльність акторів, які взаємодіють із продуктами культурного виробництва. Зафіксовано, що динамічний рівень режиму темпоральності стосується взаємозв'язку соціальних змін і дискурсивного поля режиму темпоральності через прагматичний вимір. Соціальні зміни виступають факторами трансформації режиму темпоральності, і навпаки, режими темпоральності впливають на соціальну динаміку. Виявлено, що цей подвійний взаємозв'язок утворює новий рівень дискурсивного виробництва, де соціальні практики трансформуються у дискурсивні практики і навпаки, що впливає на формування та розвиток соціальних змін. Теоретичне значення дослідження полягає в глибшому розумінні режиму темпоральності як соціокультурного феномену, що дозволяє аналізувати взаємодію культури і соціальних практик у контексті соціальних змін. Практична значимість дослідження полягає в тому, що розуміння цих взаємозв'язків дозволить ефективніше управляти соціальними змінами та прогнозувати їхні наслідки. Наукова новизна дослідження пов'язана з визначенням статичного та динамічного рівнів взаємозв'язку в архітектоніці режиму темпоральності, що дозволяє конкретно аналізувати вплив культури на діяльність акторів і соціальні зміни, і навпаки. Обмеження дослідження включають необхідність додаткових емпіричних даних для підтвердження теоретичних висновків. Тому перспективи подальших досліджень полягають у зборі додаткових емпіричних даних.

Ключові слова: репрезентативна культура, дискурсивне поле, актори, соціальні практики, соціальні зміни.

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE SOCIOLOGICAL
UNDERSTANDING OF THE REGIME OF TEMPORALITY: THE FOUNDATIONS OF
ARCHITECTONICS**

Abstract

The aim of this work is to investigate and conceptualize the 'temporality regime' as a socio-cultural phenomenon, primarily analyzing its impact on social processes and social transformations. This study characterizes the concept of 'temporality regime' by employing heuristic resources of sociological theorization, particularly the socio-cultural approach, discourse theory, P.Bourdieu's principle of double structuration of reality, and specific provisions of practice theory. Two levels of inter connection in the architectonic soft he

temporality regime are established: static and dynamic. It is determined that the static level includes the inter connection of the objective background (culture) and the subjective plane (interpretative activity of subjects). The objective background is defined by cultural postulates that have imperative power, where as the subjective plane includes the activities of actors who interact with the products of cultural production. It is noted that the dynamic level of the temporality regime concerns the inter connection of social changes and the discursive field of the temporality regime through the pragmatic dimension. Social changes act as factors of transformation of the temporality regime, and conversely, temporality regimes influence social dynamics. It is found that this double interconnection forms a new level of discursive production, where social practices transform into discursive practices and vice versa, affecting the formation and development of social changes. The theoretical significance of the study lies in a deeper understanding of the temporality regime as a socio-cultural phenomenon, enabling the analysis of the interaction between culture and social practices in the context to social changes. The practical significance of the studies that understanding these inter connections will allow form or effective management of social changes and prediction of their consequences. The scientific novelty of the research is associated with the identification of static and dynamic levels of interconnection in the architectonics of the temporality regime, allowing for a concrete analysis of the impact of culture on the activities of actors and social changes, and vice versa. Limitations of the study include the need for additional empirical data to confirm theoretical conclusions. Therefore, future research prospects involve the collection of additional empirical data.

Keywords: *representative culture, discursive field, actors, social practices, social changes.*

Постановка проблеми.

Враховуючи умови сучасних соціальних трансформацій, необхідним є більш глибоке розуміння того, як різні соціальні та культурні елементи впливають на хід суспільних процесів. Режими темпоральності розкривають специфіку того, як різні культурні установки переплітаються з активністю суб'єктів та змінами в соціальній динаміці. Основна ідея цієї концепції дає змогу аналізувати, як різні історичні та культурні періоди впливають на наші стосунки з часом, що в свою чергу породжує певні структурні особливості соціальної динаміки.

У сучасних умовах суспільного розвитку можна спостерігати таку особливість, що соціально-історичні зміни майже завжди йдуть паралельно зі зміною режиму темпоральності. Ця особливість висуває підвищені вимоги до поглибленого вивчення впливу модусів часу (минуле, теперішнє, майбутнє) на сприйняття, мислення, поведінку людини, а також соціальні практики. Для соціокультурних досліджень особливо важливим є розуміння механізму трансформації повсякденної свідомості і, як наслідок, соціальної символіки під впливом цих процесів. Режими темпоральності є важливими інструментами для розуміння цих процесів, оскільки вони визначають культурні постулати, що керують діяльністю індивідів і

груп у різні історичні періоди.

Таким чином, постає питання, як сучасні соціальні зміни впливають на формування нових темпоральних режимів і як ці режими, у свою чергу, впливають на суспільну динаміку. Це вимагає комплексного підходу до аналізу соціокультурних процесів, який включає вивчення взаємодії між різними культурними цінностями і нормами, соціальними акторами та практиками.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Першими, хто актуалізував тематику, близьку до «режимів темпоральності», були історики та культурологи, а не соціологи. Вони досліджували, як різні суспільства та епохи сприймали та організовували час, як минуле, теперішнє і майбутнє взаємодіяли між собою в культурних та історичних контекстах.

Історик Ф.Артог вводить поняття «режим історичності», пояснюючи, що існують різні порядки часу, які змінюються залежно від місця і епохи. Ці порядки настільки впливові, що люди підкоряються їм автоматично. Це поняття дозволяє порівнювати різні історичні періоди і способи взаємодії з часом, показуючи, як минуле, теперішнє і майбутнє взаємодіють між собою. Ф.Артог виділяє три основні режими історичності в західній культурі. Перший – режим минулого, від Античності

до епохи Просвітництва, коли майбутнє визначалося минулим, а сьогодення керувалося «зразками» з минулого. Другий – режим майбутнього з'явився наприкінці XVIII століття і тривав до 1989 року, коли минуле і теперішнє розглядалися як етапи на шляху до майбутньої мети. Останній – режим теперішнього, що розпочався після 1989 року, характеризується зосередженістю на сьогоденні, що призводить до зникнення як минулого, так і майбутнього [Hartog 2003: 479-483]. Культурологиня А.Ассман вводить поняття «темпоральний режим культури», яке описує зміни в сприйнятті часу та історії. Вона зазначає, що в сімдесяті та вісімдесяті роки, коли горизонти майбутнього в модернізаційній парадигмі стали менш чіткими, відбулося глобальне підвищення цінності пам'яті та минулого. Ці зміни у сприйнятті часу та орієнтації діяльності охоплюються поняттям «темпоральний режим культури», яке включає комплекс культурних постулатів, цінностей та установок, що непомітно керують бажаннями, вчинками, почуттями та уявленнями індивідуумів [Assmann 2020: 6]. Дослідники Ф.Артог та А.Ассман мають схожі ідеї, можна зазначити, що хоча вони і представники різних наукових дисциплін, але їх поняття, по суті, тотожні. Отже, «режими темпоральності» розглядалися з культурологічного та історичного ракурсу.

Окрім цього існують релевантні соціологічні концепції, які мають близький взаємозв'язок з поняттям «режим темпоральності». По-перше, це концепція соціального часу Н.Еліаса. Вчений Н.Еліас вважає, що соціальний час є конструктом, який створюється через соціальні процеси та взаємодії. Він досліджує, як історичні та соціальні зміни формують наше сприйняття часу. За Н.Еліасом, суспільства впроваджують певні темпоральні режими для керування соціальною діяльністю. Це дозволяє зрозуміти, що час, як ми його сприймаємо, є результатом вибору і соціальних норм, що змінюються з часом і від суспільства до суспільства [Tabboni 2001: 6-9]. По-друге, темпоральні структури Е.Гідденса. Вчений Е.Гідденс у своїй теорії структуризації розглядає соціальні практики як такі, що завжди організовані у часі та про-

сторі. Він вважає, що темпоральні структури є ключовим елементом соціальних систем, який дозволяє людям орієнтуватися в своєму соціальному середовищі та координувати свої дії. Е.Гідденс стверджує, що час і простір є невід'ємними складовими всіх соціальних дій і взаємодій [Gross 1982: 83-88]. По-третє, темпоральні ландшафти Б.Адам. Дослідниця Б.Адам розробляє концепцію темпоральних ландшафтів, які описують багатовимірні та комплексні способи взаємодії людей із часом. Вона підкреслює важливість розуміння часу як соціального феномену, який впливає на всі аспекти людського життя, від особистих ритмів до глобальних процесів. Її роботи досліджують, як різні культури та суспільства сприймають і організовують час [Adam 1990: 10].

Загальний стан наукової розробленості проблематики «режимів темпоральності» свідчить про значний прогрес у розумінні часу як соціального феномену. Історики та культурологи заклали основи для дослідження темпоральності, розкривши вплив часу на культурні та історичні процеси. Соціологи, зокрема Н.Еліас, Е.Гідденс та Б.Адам, доповнили ці дослідження. Це дозволяє глибше зрозуміти взаємодію часу з соціальними практиками та структурами. Однак, ці теорії потребують подальшого соціологічного осмислення та інтеграції для повнішого розуміння їх впливу на сучасні соціальні процеси та зміни.

Мета статті.

Метою статті є дослідження та концептуалізація «режиму темпоральності» як соціокультурного феномену, зокрема, вивчення їх впливу на суспільні процеси та соціальні зміни.

Виклад основного матеріалу.

Основою розуміння режимів темпоральності в соціологічному контексті є соціокультурний підхід. За словами О.Бороденка, цей підхід аналізує соціальні та культурні елементи як рівноправні складові однієї цілісності – соціуму. Взаємодія соціальних і культурних факторів розглядається через людську діяльність. Методологічно, соціокультурний підхід є варіантом системного підходу в соціальних дослідженнях [Бороденко 2018: 45].

Соціокультурна взаємодія включає три аспекти, які невіддільні один від одного: особу, суспільство і культуру. Жоден з цих елементів не може існувати без двох інших. Особа не може існувати поза суспільством як системою стосунків, і без культури, яка включає цінності, норми, системи знаків і символів, що утворюють патерни життєвих практик. Виконуючи культурну програму, людина відтворює культуру і передає її з покоління в покоління. Культура ж зберігається та втілюється в результатах її діяльності – в предметах, текстах тощо, де фіксується і передається ця програма. Таким чином, соціокультурний під-

хід об'єднує макро- (культура, суспільство) і мікро- (людина) рівні [Михайлюк 2016: 9]. Таким чином, режим темпоральності – це не просто культурно обумовлений постулат, а гнучка структура, яка враховує суб'єктів, їхні практики і соціальну динаміку, що проявляється через соціальні зміни.

У подальшому, зокрема опираючись на соціокультурному підході, постає завдання окреслити внутрішню архітектуру режиму темпоральності. Для цього створено ілюстративну схему побудови режиму темпоральності (Рис. 1). Буде розглянуто та розкрито два рівні взаємозв'язку.

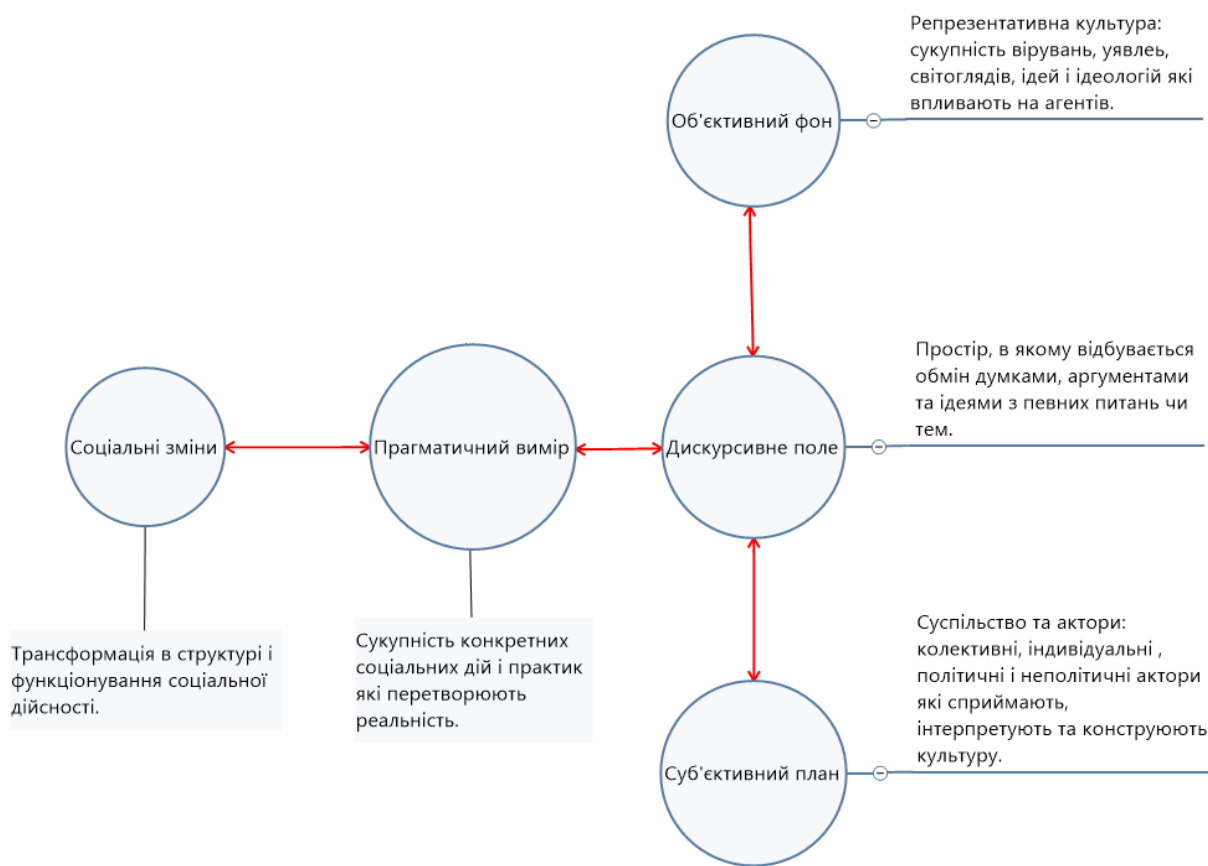

Рис. 1. Основи архітектури режиму темпоральності.

Перший рівень – статичний, а саме взаємозв'язок об'єктивного фону та суб'єктивного плану який оформлюється в дискурсивному полі. Другий рівень – динамічний, взаємозв'язок соціальних змін з дискурсивним полем режиму темпоральності через прагматичний вимір.

У першу чергу слід почати з окреслення

об'єктивного фону режиму темпоральності. Його означення створюється в рамках таких поняттєвих маркерів: «ментальний порядок», «епістема» та «культура».

Дослідниця О.Добріна підкреслює, що ментальний порядок являє собою спільне для членів спільноти сприйняття простору, часу, цінностей та значень соціального буття, яке

забезпечує логічну інтеграцію, слугуючи основою соціальної єдності [Dobrina 2019: 106-107]. Водночас епістема є ключовим поняттям концепції «археології знання», розробленої Мішелем Фуко, яку він детально викладає у своїй книзі «Слова і речі. Археологія гуманітарних наук». У цій роботі Фуко виділяє три епістеми: ренесансну (XVI ст.), класичного раціоналізму (XVII-XVIII ст.) і сучасну (з XIX ст. і до наших днів). Епістема, за Фуко, є культурно-пізнавальним апріорі, яке створює умови для виникнення культурних форм і конкретних знань у певні історичні періоди [Foucault 1994]. Формування поняття «епістема» у Фуко зазнало впливу історичної епістемології Г.Башляра та структуралістської традиції в гуманітарних науках. Епістема – це структура, що визначає формування конкретних поглядів, концепцій, наукових теорій і наук у певний історичний момент. Фуко підкреслює, що в кожній історичній епосі існує своя специфічна епістема, яка втілюється через мовні практики індивіда, закріплені приписами і заборонами, що підсвідомо формують мовну поведінку. Ця мовна норма, в свою чергу, впливає на мислення людини [Мороз 2014: 240].

Однак, найбільш релевантним у контексті соціокультурного підходу в нашому дослідженні є визначення культури як об'єктивного фону. Важливою є теорія Л.Уайта, яка відображена в його книзі «The concept of cultural systems: A key to understanding tribes and nations» [White 1976], у якій культура трактується як система, що включає різні явища, типи і норми діяльності, об'єкти (знаряддя, речі, створені руками людини), ідеї (вірування, знання) і емоції (установки, відносини, цінності), виражені через символи. Л.Уайт наголошує на тому, що відмінною рисою людського життя є його символічний характер. У цьому контексті поняття «культура» відноситься до специфічного класу феноменів, властивих тільки людині, які він називає «символічними». Це розуміння культури призвело до виникнення символічного підходу, який набув поширення у 60-70-х роках XX ст.

Згідно з теорією соціальної дії Т.Парсонса в його книзі «The social system» [Parsons

1951], культура виконує такі функції: 1) передача досвіду, що забезпечує безперервність суспільної традиції; 2) навчання; 3) об'єднання членів соціального колективу. Таким чином, культура є продуктом соціальної системи, водночас вона регулює систему соціальної взаємодії. За Парсонсом, «первинним соціальним об'єктом» є «одиночна дія», яка разом з іншими об'єктами утворює «систему дій» або взаємодію між «я» («єго») та «іншим» («альтер»). Ця взаємодія створює культурне поле, де виникають культурні або символічні об'єкти. Сенс соціальних дій визначається їх положенням всередині культури, яка надає їм значення та символічний зміст. Соціальний діяч взаємодіє зі світом за допомогою знаків і символів, поза культурним полем взаємодія неможлива. Культурний елемент, за Парсонсом, є символічним елементом культурної традиції: ідеєю, віруванням, символом або ціннісною моделлю. Таким чином, культурологія Парсонса синтезує функціоналістський і символічний підходи, визнаючи за символом функціональну роль.

Однією з ключових концепцій культури, на нашу думку, є теоретичні розробки Ф.Тенбрука, які викладені в його роботі «Repräsentativ Kultur» [Tenbruck 1996], які підкреслюють репрезентативну функцію культури. Згідно з його теорією, культура виступає суспільним фактом, транслуючи певні сенси та цінності імперативно. При розгляді культури як репрезентативної, вона перестає бути пасивним явищем, що супроводжує соціальні події, незалежно від них. Репрезентативна культура відображає і представляє в свідомості членів суспільства всі значущі факти для діючих індивідів. Ці факти мають значення саме через їх представлення в культурній репрезентації. Вони існують для членів суспільства тільки через цю репрезентацію, і лише завдяки ній існує саме суспільство

На протилежному полюсі статичних основ режиму темпоральності розташований суб'єктивний план, що включає сферу дій суб'єктів та їх інтерпретативну активність. Л.Сокурянська більшою мірою визначає суб'єкта як діючу особу. Суб'єкт – це індивід або група, які не лише активно діють, але й проявляють

самостійність, самодіяльність, продукують певні соціокультурні форми. Дослідниця також проводить порівняльний аналіз понять «актор», «агент» та «суб'єкт». На її думку, агент, на відміну від суб'єкта, є лише транслятором, передавачем ціннісно-нормативної системи чи інших соціальних феноменів. При цьому поняття «соціальний актор» у сучасній соціології поступово витісняє термін «соціальний суб'єкт» [Сокурянская 2006: 413].

М.Крозье і Е.Фріберг в своїй праці «L'acteur et le système: Les contraintes de l'action collective» [Crozier, Friedberg 1977] розглядали соціальних акторів як вихідні «точки відліку» для соціальних систем і аналізу соціальних явищ. За їхніми дослідженнями, існування будь-якої соціальної системи залежить від актора, який може як підтримувати, так і змінювати цю систему. Вчені розглядали акторів як ключових учасників управлінського процесу у просторі зв'язків та взаємодій. Концепція управління, орієнтована на акторів, полягає в тому, що соціальні актори, виходячи зі своїх особистих цілей і усвідомлюючи необхідність досягнення загально-організаційних цілей, вступають у соціальні дії та взаємодії, які часто мають ігровий характер. Цей процес включає організацію, контроль (з боку кожного актора за ступенем участі інших) і координацію досягнення поставлених цілей. Загалом для соціологів є характерним вивчення проблеми актора в декількох зрізах: визначається загальне поняття «актора» як активна сторона будь-якої діяльності, «той, хто діє», колективний актор як певна соціальна група та індивідуальний актор. Звідси з'являється поділ на соціально-групових та індивідуально-обистісних акторів.

«Об'єктивний фон» та «суб'єктивний план» взаємопов'язані, основою чого є принцип подвійного структурування соціальної реальності, запропонований П.Бурдьє [Bourdieu 1987]. Суть цієї концепції полягає в тому, що соціальна дійсність структурована двома способами: по-перше, через соціальні відносини, які існують об'єктивно, незалежно від свідомості та волі агентів, та об'єктивуються у розподілах різноманітних капіталів – як матеріальних, так і нематеріальних. По-друге, через

уявлення людей про соціальні структури та навколишній світ загалом, які впливають на первинне структурування. Соціальні структури формують практики та уявлення агентів, але водночас агенти, виробляючи свої практики, відтворюють або змінюють ці структури.

Українська дослідниця О.Ходус підкреслює, що принцип подвійного структурування реальності об'єднує теоретичні ідеї суб'єктивізму (конструктивізму) і об'єктивізму (структуралізму). Принцип подвійного структурування соціальної дійсності, як неодноразово підкреслював П.Бурдьє, дозволяє відновити смислову рівновагу між об'єктивними структурами і суб'єктивними смислами, між «інституційно запропонованим» і «суб'єктивно пережитим». О.Ходус також підкреслює, що для соціокультурного підходу цей принцип стає ключовою ідеєю. Вже сама дефініція «соціокультурного» містить розуміння кореляції між культурною семантикою (суб'єктивними ідеями, цінностями, смислами, образами) і структурою (обмеженнями, які задають відповідні рамки суб'єктивним інтерпретаціям і формам активності) [Ходус 2016: 236-241].

Отже, в основі взаємозв'язку об'єктивного фону та суб'єктивного плану режиму темпоральності лежить принцип подвійної структурування соціальної реальності та соціокультурний підхід. Таким чином, об'єктивний фон у вигляді репрезентативної культури містить ідеї, вірування, ідеології та сенси які імперативно впливають на суб'єктивний план. У свою чергу суб'єктивний план, який складається з акторів та їх діяльності, інтерпретативно реагує на вплив репрезентативної культури та має конструюючий потенціал, який може впливати на об'єктивний фон.

Результатом взаємозв'язку об'єктивного фону (культура) та суб'єктивного плану (актори) є простір дискурсів. Іншими словами, відбувається подвійне дискурсивне виробництво з двох полюсів, що оформлюється в дискурсивному полі режиму темпоральності.

Поняття «дискурс» походить від латинського «diskurrere», що означає «обговорення» або «переговори». Спочатку цей термін мав негативний зміст, означаючи «довгий і незрозумілий монолог». Уперше він почав

використовуватися в епоху Відродження, коли філософія, риторика й теологія внесли значний вклад у розвиток терміну. Тоді дискурс означав обговорення наукових проблем в есеїстському стилі на національній мові, протиставляючи інтуїтивному пізнанню та усній мові. У XX столітті значення терміну розширилося. Первісно дискурс трактувався як низка речень або мовних актів, пов'язаних між собою. Проте до кінця 1980-х років його розуміння значно розширилося, і він став сприйматися як складне комунікативне явище. Це явище включає не тільки текст, але й екстралінгвістичні фактори, такі як знання про навколишній світ, думки, установки, цілі адресата та інші компоненти, необхідні для повноцінного розуміння тексту. Існують й інші підходи до розуміння дискурсу, зокрема традиція, започаткована М.Фуко, яка включає владні відносини та ідеологію, що надає дискурсу соціального значення. У цьому контексті дискурси мають соціальні наслідки для окремих груп, розвиваючись у соціально-конструкціоністські підходи до дискурс-аналізу [Шерстюк 2013: 2-4].

Як підкреслює дослідниця Н.Павленко, дискурс – це текст, «занурений у життя» або «мова у житті», тобто текст, що є результатом цілеспрямованої соціальної дії. Він об'єднує мовні, соціокультурні, прагматичні, когнітивні та психологічні аспекти. Дискурс – це не просто складна структура мовлення, а повноцінне культурне явище, яке виступає як результатом, так і чинником комунікації. Це переплетення мовних взаємодій між комунікаційними агентами, що створює нові фізичні дії, ментальні та психічні продукти, формуючи живе середовище спілкування [Павленко 2005: 126].

Мішель Фуко в роботі «Археологія знання» [Фуко 2003] трактує дискурс як систему висловлювань, що належать до певної системи формацій. На думку філософа, соціокультурна реальність, у якій ми існуємо, не є однорідною єдністю однозначних загальних інтерпретацій або сумою накопичених знань, а мережею різноманітних дискурсів [Фітьо 2016: 100-103]. Звідси ми переходимо до важливого поняття в нашій аналітиці архітектони-

ки режиму темпоральності – до дискурсивного поля.

Дж. Ренкема в роботі «Introduction to discourse studies» [Renkema 2004] визначає дискурсивне поле як соціально-контекстуальний аспект дискурсу, який відображає природу та суть соціального акту. Воно демонструє, як учасники дискурсу беруть участь у взаємодії, використовуючи мовні засоби як невід'ємний компонент комунікації. Дискурсивне поле виступає ідейним та тематичним каркасом усього дискурсу, охоплюючи всі типи соціальних актів без винятку. Таким чином, дискурсивне поле є поєднанням двох аспектів: ментального (культура) та соціального (актори). У внутрішній структурі режиму темпоральності дискурсивне поле виступає синтезом об'єктивного фону (репрезентативної культури) та суб'єктивного плану (акторів, які конструюють та інтерпретують).

Наступним кроком є окреслення динамічної архітектоніки режиму темпоральності. Це означає спробу описати взаємозв'язок між режимом темпоральності та соціальними змінами. Соціальні зміни виступають факторами трансформації режиму темпоральності, і навпаки, режим темпоральності впливає на соціальну динаміку. Таким чином, виникає новий подвійний взаємозв'язок: дискурсивне поле режиму темпоральності, яке є центральним феноменом синтезу об'єктивного фону та суб'єктивного плану, і явища соціальних змін. Містком між цими величинами є прагматичний вимір, або простір соціальних практик і діяльності.

На думку дослідників І.Бойко та Л.Климанської, існування та розвиток дискурсів мають суттєві соціальні наслідки. Використання певного дискурсу призводить до конкретних соціальних результатів, впливаючи на різні соціальні групи та країни [Бойко, Климанська 2014: 106].

Дослідник Н.Ферклоу виділяє три основні виміри дискурс-аналізу, які добре узгоджуються з нашим припущенням щодо існування прагматичного виміру:

- «Тексти» – мова, лист, візуальне зображення або їх поєднання.
- «Дискурсивні практики» – процес

виробництва та сприйняття текстів.

• «Соціальні практики» – широкий соціокультурний контекст, у якому відбувається комунікативна подія [Fairclough 1992: 4].

Отже, в рамках нашого дослідницького вектору, «тексти» є продуктами об'єктивного фону (репрезентативної культури) в дискурсивному полі. Під «текстами» розуміються ідеї, вірування та ідеології, які оформлюються у вигляді певних наративів. «Дискурсивні практики» – це результат конструюючої та інтерпретативної діяльності щодо «текстів», здійснюваної акторами суб'єктивного плану в дискурсивному полі режиму темпоральності. «Соціальні практики» – це конкретна соціальна діяльність, яка оформлюється в прагматичному вимірі, слугуючи перехідним етапом між соціальними змінами та дискурсивним полем режиму темпоральності. Специфіка цього переходу має такі особливості:

1. Дискурсивні практики перетворюються на соціальні практики, які впливають на соціальні зміни.

2. Соціальні зміни стимулюють соціальні практики, які перетворюються на дискурсивні практики, що змінюють дискурсивне поле режиму темпоральності.

Сучасний інтерес до феномена «соціальних практик» зростає внаслідок акценту соціологічної теорії на повсякденному житті та виділенні узвичаєних дій як окремої галузі соціологічного знання. Водночас кожна дисципліна має свої унікальні підходи до інтеграції та концептуалізації цих понять. У соціології термін «практика» спочатку слугував компромісом між об'єктивізмом системно-структуралістського підходу та суб'єктивізмом феноменології [Яремчук 2017: 57].

Серед численних визначень і використань терміну «практика» або «практики», А.Реквітц пропонує розрізняти «практику» в однині (нім. Praxis) і «практики» в множині (нім. Praktiken). «Практика» (Praxis) в однині описує людську дію загалом, на противагу теорії або розмірковуванням. У той час як «практики» (Praktiken) означають рутинізовану поведінку, що складається з кількох взаємопов'язаних елементів: тілесної та ментальної

активності, використання предметів, базового знання та розуміння «як-це-робити», емоційного стану та мотивацій. Прикладом соціальних практик можуть бути способи приготування їжі, робота, дослідження або догляд за собою та іншими. Кожен із цих елементів взаємозалежний і необхідний для існування інших, що означає, що практики не можуть бути зведені до одного з цих елементів [Reckwitz 2002: 245]. О.Резнік зазначає, що різноманіття інтерпретацій поняття «практика» зводиться до механізмів продукування усталеної поведінки. Водночас, спільним є бачення цього поняття як центрального в суспільних науках для позначення сукупності соціальних дій, що визначають конфігурацію соціальної структури та форми соціальних інститутів. Для удосконалення емпіричної верифікації цього поняття, О.Резнік визначає соціальну практику як сукупність масових дій та взаємодій, що впливають на соціальні інститути суспільства [Резнік 2008: 40].

Висновки.

Таким чином, було розглянуто два рівні взаємозв'язку в архітектоніці режиму темпоральності: статичний і динамічний. Статичний рівень включає взаємозв'язок об'єктивного фону (культура) та суб'єктивного плану (інтерпретативна активність суб'єктів). Об'єктивний фон визначається культурними постулатами, що впливають на соціальну єдність та логічну інтеграцію, тоді як суб'єктивний план включає діяльність акторів, які взаємодіють із цими постулатами через соціальні практики. Другий рівень, динамічний, стосується взаємозв'язку соціальних змін і дискурсивного поля режиму темпоральності через прагматичний вимір. Соціальні зміни виступають факторами трансформації режиму темпоральності і навпаки, режими темпоральності впливають на соціальну динаміку. Цей подвійний взаємозв'язок утворює новий рівень дискурсивного виробництва, де соціальні практики трансформуються у дискурсивні практики і навпаки, що впливає на формування та розвиток соціальних змін.

Підкреслюється важливість розуміння режимів темпоральності як гнучкої структури, яка враховує суб'єктів, їхні практики і

соціальну динаміку. Це дозволяє глибше аналізувати взаємодію між культурними цінностями, соціальними нормами, акторами та соціальними практиками, що є ключовим для ефективного управління соціальними змінами та прогнозування їх наслідків.

Бібліографічні посилання

- Adam, B. (1990). *Time and social theory*. Philadelphia: Temple University Press.
- Assmann, A. (2020). *Is time out of joint? On the rise and fall of the modern time regime*. Cornell University Press and Cornell University Library.
- Bourdieu, P. (1987). *Choses dites*. Paris: Minuit.
- Crozier, M., Friedberg, E. (1977). *L'acteur et le système: Les contraintes de l'action collective*. Paris: Éditions du Seuil.
- Dobrina, O.A. (2019). Social risks of modernity and the threats to identity: Systematic analysis of the concept of P. Bourdieu. *Systems Psychology and Sociology*, 3(31), 105-116.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Foucault, M. (1994). *The order of things: An archaeology of the human sciences*. New York City: Vintage.
- Gross, D. (1982). Time-space relations in Giddens' social theory. *Theory, Culture & Society*, 1(1), 83-88.
- Hartog, F. (2003). *Régimes d'historicité: Présentisme et expériences du temps*. Paris: Seuil, 479-483.
- Parsons, T. (1951). *The social system*. New York: The Free Press.
- Reckwitz, A. (2002). Toward a theory of social practices: A development in culturalist theorizing. *European Journal of Social Theory*, 5(2), 243-263.
- Renkema, J. (2004). *Introduction to discourse studies*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tabboni, S. (2001). The idea of social time in Norbert Elias. *Time & Society*, 10(1), 27-50.
- Tenbruck, F. (1996). Repräsentativ Kultur. *Perspektiven der Kultursoziologie: Gesammelte Aufsätze*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 99-124.
- White, L.A. (1976). *The concept of cultural systems: A key to understanding tribes and nations*. New York: Columbia University Press.
- Бойко, І.І., Климанська, Л.Д. (2014). Соціологічна версія дискурс-аналізу. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*, 20, 104-110.
- Бороденко, О.В. (2018). Соціокультурний підхід – мегапарадигма сучасної соціології. *Соціокультурний розвиток регіонального соціуму в контексті національної безпеки: міждисциплінарний вимір: колективна монографія*. І.А.Мейжис, Л.А.Ляпіна (Ред.). Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 45-61.
- Михайлюк, О.В. (2016). Соціокультурний підхід як методологія історичного дослідження. *Український селянин*, 16, 9-14.
- Мороз, В.Я. (2014). Епістемологічна модель історичної комунікації. *Психолінгвістика*, 16, 237-245.
- Павленко, Н.О. (2005). Основні підходи та методи дослідження дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 22, 126-128.
- Резнік, О. (2008). Поняття «практика» в соціології. *Соціальні виміри суспільства*, 11, 32-41.
- Сокурская, Л.Г. (2006). Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода. Харьков: Харьковский национальный университет имени В.Н.Каразина.
- Фітьо, В. (2016). Розуміння і влада дискурсу. *Схід*, 1, 100-103.
- Фуко, М. (2003). *Археологія знання*. Київ: Основи.
- Ходус, Е. (2016). Соціокультурний аналіз як методологічна стратегія концептуалізації феномена приватності. *Гілея: науковий вісник*, 114.
- Шерстюк, Н.В. (2013). Дискурс: від становлення поняття до соціально-конструкціоністських теорій дискурс-аналізу. *Нова парадигма*, 114, 50-58.
- Яремчук, С. (2017). Соціальні практики як чинники функціонування соціальних інститутів. *Релігія та соціум*, 1, 57-62.

References

- Adam, B. (1990). *Time and social theory*. Philadelphia: Temple University Press.
- Assmann, A. (2020). *Is time out of joint? On the rise and fall of the modern time regime*. Cornell University

Press and Cornell University Library.

- Boiko, I.I., & Klymanska, L.D. (2014). Sotsiologichna versiiia dyskurs-analizu [Sociological version of discourse analysis]. *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspilstva*, 20, 104-110. (in Ukrainian)
- Borodenko, O.V. (2018). Sotsiokulturnyi pidkhid – mehaparadyhma suchasnoi sotsiologii [The sociocultural approach is a megaparadigm of modern sociology]. *Sotsiokulturnyi rozvytok rehionalnoho sotsiumu v konteksti natsionalnoi bezpeky: mizhdystsyplinarnyi vymir: kolektyvna monohrafiia*. I.A.Meizhys & L.A.Liapina (Red.). Mykolaiv: Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly, 45-61. (in Ukrainian)
- Bourdieu, P. (1987). *Choses dites*. Paris: Minuit. (in French)
- Crozier, M., & Friedberg, E. (1977). *L'acteur et le système: Les contraintes de l'action collective*. Paris: Éditions du Seuil. (in French)
- Dobrina, O.A. (2019). Social risks of modernity and the threats to identity: Systematic analysis of the concept of P. Bourdieu. *Systems Psychology and Sociology*, 3(31), 105-116.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fito, V. (2016). Rozuminnia i vlada dyskursu [Understanding and power of discourse]. *Skhid*, 1, 100-103. (in Ukrainian)
- Foucault, M. (1994). *The order of things: An archaeology of the human sciences*. New York City: Vintage.
- Fuko, M. (2003). *Arkheolohiia znannia* [Archeology of knowledge]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)
- Gross, D. (1982). Time-space relations in Giddens' social theory. *Theory, Culture & Society*, 1(1), 83-88.
- Hartog, F. (2003). *Régimes d'historicité: Présentisme et expériences du temps*. Paris: Seuil, 479-483. (in French)
- Khodus, E. (2016). Sotsiokulturnyi analiz kak metodolohycheskaia stratehiia kontseptualizatsii fenomena privatnosti [Sociocultural analysis as a methodological strategy for conceptualizing the phenomenon of privacy]. *Hileia: naukovyi visnyk*, 114. (in Russian)
- Moroz, V.Ya. (2014). Epistemologichna model istorychnoi komunikatsii [Epistemological model of historical communication]. *Psykhohinhvistyka*, 16, 237-245. (in Ukrainian)
- Mykhailiuk, O.V. (2016). Sotsiokulturnyi pidkhid yak metodolohiia istorychnoho doslidzhennia [Sociocultural approach as a methodology of historical research]. *Ukrainskyi selianyn*, 16, 9-14. (in Ukrainian)
- Parsons, T. (1951). *The social system*. New York: The Free Press.
- Pavlenko, N.O. (2005). Osnovni pidkhody ta metody doslidzhennia dyskursu [Basic approaches and methods of discourse research]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, 22, 126-128. (in Ukrainian)
- Reckwitz, A. (2002). Toward a theory of social practices: A development in culturalist theorizing. *European Journal of Social Theory*, 5(2), 243-263.
- Renkema, J. (2004). *Introduction to discourse studies*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Reznik, O. (2008). Poniattia «praktyka» v sotsiologii [The concept of 'practice' in sociology]. *Sotsialni vymiry suspilstva*, 11, 32-41. (in Ukrainian)
- Sherstiuk, N.V. (2013). Dyskurs: vid stanovlennia poniattia do sotsialno-konstruksionistskykh teorii dyskurs-analizu [Discourse: from concept formation to social constructionist theories of discourse analysis]. *Nova paradyhma*, 114, 50-58. (in Ukrainian)
- Sokurianskaia, L.H. (2006). *Studenchestvo na puty k druhomu obshchestvu: tsennostnyi diskurs perekhoda* [Students on the way to a different society: value discourse of transition]. Kharkov: Kharkovskii natsionalnyi universitet imeni V.N.Karazina. (in Russian)
- Tabboni, S. (2001). The idea of social time in Norbert Elias. *Time & Society*, 10(1), 27-50.
- Tenbruck, F. (1996). Repräsentativ Kultur. *Perspektiven der Kulturosoziologie: Gesammelte Aufsätze*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 99-124. (in German)
- White, L.A. (1976). *The concept of cultural systems: A key to understanding tribes and nations*. New York: Columbia University Press.
- Yaremchuk, S. (2017). Sotsialni praktyky yak chynnyky funktsionuvannia sotsialnykh instytutiv [Social practices as factors of functioning of social institutions]. *Relihiia ta sotsium*, 1, 57-62. (in Ukrainian)